

EUROOPA NÕUKOGU

EUROOPA INIMÕIGUSTE KOHUS

PUHK vs. EESTI

(Kaebus nr 55103/00)

KOHTUOTSUS

STRASBOURG

10. veebruar 2004

Käesolev kohtuotsus muutub lõplikuks konventsiooni artikli 44 lõikes 2 sätestatud tingimustel. Kohtuotsust võidakse keeleliselt toimetada.

Asjas Puhk vs. Eesti

on Euroopa Inimõiguste Kohus (neljas osakond) kojana, kuhu kuuluvad:

Sir Nicolas Bratza, *esimees*,
M. Pellonpää,
J. Casadevall,
R. Maruste,
S. Pavlovschi,
J. Borrego Borrego,
E. Fura-Sandström, *kohtunikud*,

ja M. O'Boyle, *osakonnasekretär*,

olles nõu pidanud kinnisel istungil 20. jaanuaril 2004,

teinud järgmise otsuse, mis võeti vastu nimetatud kuupäeval.

MENETLUSE KÄIK

1. Kohtuasi põhineb taotlusel (nr 55103/00) Eesti Vabariigi vastu, mille Eesti kodanik Rain Puhk ("kaebaja") esitas 23. novembril 1999 Euroopa Inimõiguste Kohtule (EIÕK) inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ("konventsioon") artikli 34 alusel.

2. Kaebajat esindas Tartus tegutsev jurist S. Must. Eesti riiki ("riik") esindasid tema esindajad M. Hion, Välisministeeriumi juriidilise osakonna inimõiguste büroo direktor, ja E. Harremoes, Euroopa Nõukogu juures oleva Eesti Vabariigi esinduse erinõunik.

3. Kaebaja väitis, et tema süüdimõistmine kriminaalõigusnormide alusel, mis olid jõustunud 13. jaanuaril 1995 ja 20. juulil 1993, tegudes, mis olud toime pandud enne nimetatud kuupäevi, kujutas endast kriminaalõiguse tagasiulatuvat kohaldamist, mis on vastuolus konventsiooni artikli 7 lõikega 1.

4. Taotlus suunati EIÕK esimesele osakonnale (EIÕK reglemendi 52. reegli punkt 1). Kõnealuses osakonnas moodustati asja läbivaatamiseks koda (konventsiooni artikli 27 lõige 1) EIÕK reglemendi 26. reegli punkti 1 kohaselt.

5. 1. novembril 2001 muutis EIÕK oma osakondade koosseisu (EIÕK reglemendi 25. reegli punkt 1). Käesolev kohtuasi suunati uues koosseisus olevale neljandale osakonnale (EIÕK reglemendi 52. reegli punkt 1).

6. 2003. aasta 4. veebruari otsusega tunnistas EIÕK taotluse vastuvõetavaks.

7. Riik ja kaebaja esitasid kumbki asja sisu käsitlevaid seisukohti (EIÕK reglemendi 59. reegli punkt 1).

ASJAOLUD

I. KOHTUASJA ASJAOLUD

8. Kaebaja sündis 1970. aastal ja elab Tartus. Asjakohasel ajal oli ta äriühingu AS Maarja omanik ja juhataja.

9. 10. augustil 1995 algatas Tartu politsei kaebaja vastu kriminaalmenetluse kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 alusel, süüdistades teda maksukuritegudes. Eeluurimise käigus süüdistati kaebajat veel raamatupidamise ebarahuldavas korraldamises kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ alusel ja dokumentide võltsimises.

10. 6. oktoobril 1997 kiitis Tartu prokurör süüdistuskokkuvõtte heaks ja asi suunati Tartu Linnakohtusse arutamiseks. Kokkuvõttes esitatud süüdistused olid seotud kaebaja tegevuse ja tegevusetusega ajavahemikul 1993. aasta aprill–1995. aasta oktoober.

Täpsemalt olid kaebaja vastu esitatud süüdistuste sisuks olevad kaebaja teod kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 kohaselt seotud sellega, et ta ei maksnud nõutavaid makse, ei esitanud ettenähtud tähtpäevaks tuludeklaratsioone 1993. aasta kohta, ei teatanud Maksuametile oma äriühingu asukoha muutumisest ega täitnud Maksuameti 1995. aasta 16. oktoobri ettekirjutust nõutavate maksude tasumise kohta. Kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ alusel süüdistati kaebajat oma äriühingu raamatupidamise ebarahuldavas korraldamises, mis läbi ta rikkus õigusnormides sätestatud nõudeid. Olemasolevad raamatupidamisandmed olid ebatäielikud ja paljusid dokumente ei olnud säilitatud, mistõttu oli võimatu äriühingu tulemusnäitajaid kindlaks teha.

11. 1999. aasta 17. veebruari otsusega mõistis Tartu Linnakohus kaebaja süüdi kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 kohastes õigusrikkumistes ja määras talle 4 aastat vabadusekaotust. Samuti mõistis linnakohus kaebaja süüdi kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ kohases õigusrikkumises ja määras talle 4 kuud vabadusekaotust. Kuna viimasena nimetatud karistus loeti kaetuks esimesena nimetatuga, määrati kaebajale karistuseks ühtekokku 4 aastat vabadusekaotust tingimisi kolmeaastase katseajaga.

Linnakohus leidis, et kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7, mis jõustus 13. jaanuaril 1995, kohaldamine kohtuasja suhtes oli õigustatud, kuna kaebaja tahtlikult ja jätkuvalt ei maksnud nõutavaid makse ning tema kuriteod vältasid 1995. aasta oktoobrini. Linnakohus mõistis kaebajalt linna maksuhaldurite kasuks välja 1 596 618,42 krooni laekumata maksudena.

Kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴, mis jõustus 20. juulil 1993, kohases raamatupidamise ebarahuldavas korraldamises seisneva õigusrikkumise suhtes märkis linnakohus, et kaebaja äriühing oli tegutsenud 5. maist 1993 1. oktoobrini 1993. Sel ajavahemikul ei olnud äriühingu majandustegevust dokumenteeritud, mistõttu oli võimatu täpselt kindlaks teha äriühingu tulemusnäitajaid, tulusid, kulusid, kasumit, kahjumit, võlgu, maksejõulisust või varade mahtu. Kaebaja ei olnud täitnud kohustusi, mis temal lasusid raamatupidamise korraldamise ja raamatupidamisandmete õigsuse eest isikliku vastutuse kehtestamise seaduse kohaselt. See seadus jõustus 20. juulil

2003, s.o äriühingu tegutsemise ajal, ja kaebaja, olles selle omanik ja juhataja, pidi täitma seaduse sätteid. Samuti ei kehtestanud kaebaja raamatupidamiseskirju ja -korda ega taganud asjakohaste dokumentide säilimist, nagu seda nõutakse valitsuse 1990. aasta 6. juuli seadlusega raamatupidamise korraldamise kohta.

12. 26. veebruaril 1999 esitas kaebaja otsuse peale kaebuse Tartu Ringkonnakohtule. Ta väitis, et tema süüdimõistmisel kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 alusel tegudes, mis pandi toime enne kõnealuse lõike jõustumist 13. jaanuaril 1995, oli linnakohus kohaldanud kriminaalõigust tagasiulatuvalt. Paragrahvis 148¹ määratletud õigusrikkumistes võis enne kõnealust kuupäeva süüdi mõista üksnes juhul, kui asjaomase isiku suhtes oli varem kohaldatud halduskaristust sarnase õigusrikkumise eest.

Lisaks sellele väitis kaebaja, et tema vastutusele võtmisel tema äriühingu raamatupidamise ebarahuldava korraldamise eest kogu 1993. aasta 5. mai ja sama aasta 1. oktoobri vahelise aja ulatuses oli linnakohus tagasiulatuvalt kohaldanud ka kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴, mis jõustus alles 20. juulil 1993.

13. 3. mail 1999 jättis ringkonnakohus linnakohtu otsuse jõusse, leides, et teod, milles kaebajat süüdistati kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 alusel, kujutasid endast kestvaid kuritegusid. Pärast oma esimest kuritegu 16. aprillil 1993 oli kaebaja alustanud kuritegevust, mis kestis 26. oktoobrini 1995, mil Maksuamet avastas rikkumised ja tegi oma ettekirjutuse. Seetõttu oli linnakohus õigesti määratlenud, et kaebaja teod kuuluvad kõnealuse seaduse kohaldamisalasse.

Samuti leidis ringkonnakohus, et raamatupidamise ebarahuldava korraldamisega seotud kaebaja tegude kestev laad õigustas tema süüdimõistmise kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ alusel.

14. 1. juunil 1999 esitas kaebaja õiguslikke küsimusi käsitleva kaebuse Riigikohtule, esitades samad väited, millised ta esitas oma kaebuses ringkonnakohtule.

15. 1999. aasta 7. septembri otsusega jättis Riigikohus tema kaebuse rahuldamata. Riigikohus väitis, et Eesti kriminaalõiguse põhimõtete kohaselt loetakse kuritegude suhtes kehtivaks neid õigusnorme, mis olid jõustunud enne kuritegevuse lõppemist. Kuna kaebaja kuritegevus lõppes 26. oktoobril 1995, kuulusid tema teod sel ajal kehtinud õigusnormide kohaldamisalasse, s.o kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 alla. Sama põhjendus kehtis ka kaebaja süüdimõistmise suhtes raamatupidamise ebarahuldavas korraldamises kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ alusel.

II. ASJAKOHASED SISERIIKLIKUD ÕIGUSNORMID JA KOHTUPRAKTIKA

16. Kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ tekst, mis kehtis 27. juunini 1993, on järgmine:

“Tulude või muude maksustamisobjektide varjamine või tuludeklaratsiooni esitamisest kõrvalehoidumine

1. Tulude või muude maksustamisobjektide varjamise või raamatupidamisaruannetes, maksuarvutustes, tuludeklaratsioonides ning muudes maksude ja maksete arvutamise ja eelarvesse kandmisega seotud dokumentides teadvalt moonutatud andmete esitamise või tuludeklaratsiooni esitamisest kõrvalehoidumise või deklaratsiooni õigeaegselt esitamata jätmise eest, *kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

2. Sama tegevuse eest isiku poolt, kellel on karistus käesoleva paragrahvi lõikes 1 ettenähtud kuriteo eest, karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.”

17. Kriminaalkodeksi paragrahvi 148¹ tekst, mis kehtis 27. juunist 1993 13. jaanuarini 1995, on järgmine:

“Tuludeklaratsiooni või muude maksuarvutluste esitamisest kõrvalehoidumine, tulude või muude maksustamisobjektide varjamine või maksude tasumisest kõrvalehoidumine

1. Tuludeklaratsiooni esitamisest kõrvalehoidumise või deklaratsiooni õigeaegselt esitamata jätmise või selles moonutatud andmete esitamise eest tuludeklaratsiooni esitama kohustatud isiku poolt, *kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni ühe aastani.

2. Tulude või muude maksustamisobjektide varjamise, vähendamise või sel eesmärgil kulude suurendamise, tuludeklaratsioonide, maksuarvutluste, raamatupidamisaruannete ja muude maksude ning maksete arvutamise ja eelarvesse kandmisega seotud dokumentide mitteõigeaegse esitamise või esitamata jätmise, maksude õigsuse määramiseks ja kontrolliks vajalike raamatupidamisdokumentide, lepingute ja teiste dokumentide mitteõigeaegse esitamise või esitamata jätmise, maksuameti ettekirjutuste mittetäitmise eest selleks kohustatud pädeva ametiisiku poolt, *kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

3. Maksude mittetähtaegse tasumise või tasumata jätmise ning panga poolt maksuameti esitatud maksude sundsissenõudmise korralduse ebaõige täitmise või täitmata jätmise eest selleks kohustatud pädeva ametiisiku poolt, *kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

4. Töötajate palgast (tulust) üksikisiku tulumaksu ebaõige kinnipidamise või kinni pidamata jätmise või kinnipeetud maksete mittetäieliku või mitteõigeaegse eelarvesse kandmise eest selleks kohustatud pädeva ametiisiku poolt, *kui samasuguse tegevuse eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

5. Sama tegevuse eest isiku poolt, kellel on karistus käesoleva paragrahvi lõikes 1, 2, 3 või 4 ettenähtud kuriteo eest, karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

6. Käesoleva paragrahvi lõikes 1, 2, 3 või 4 ettenähtud tegevuse eest suures ulatuses karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni seitsme aastani.”

18. Kriminaalkodeksi paragrahvi 148¹ tekst, mis kehtis 13. jaanuarist 1995, on järgmine:

“Tuludeklaratsiooni või muude maksuarvutluste esitamisest kõrvalehoidumine, tulude või muude maksustamisobjektide varjamine või maksude tasumisest kõrvalehoidumine

1. Tuludeklaratsiooni esitamisest kõrvalehoidumise või deklaratsiooni õigeaegselt esitamata jätmise või selles moonutatud andmete esitamise eest tuludeklaratsiooni esitama kohustatud isiku poolt, *kui see toimus tahtlikult või kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahatrahvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni ühe aastani.

2. Tulude või muude maksustamisobjektide varjamise, vähendamise või sel eesmärgil kulude suurendamise, tuludeklaratsioonide, maksuarvutluste, raamatupidamisaruannete ja muude maksude ning maksete arvutamise ja eelarvesse kandmisega seotud dokumentide mitteõigeaegse esitamise või esitamata jätmise, maksude õigsuse määramiseks ja kontrolliks vajalike raamatupidamisdokumentide, lepingute ja teiste dokumentide mitteõigeaegse esitamise või esitamata jätmise, maksuameti ettekirjutuste mittetäitmise eest selleks kohustatud pädeva ametiisiku poolt, *kui see toimus tahtlikult või kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahaträhvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

3. Maksude mittetähtaegse tasumise või tasumata jätmise ning panga poolt maksuameti esitatud maksude sundsissenõudmise ettekirjutuse ebaõige täitmise või täitmata jätmise eest selleks kohustatud pädeva ametiisiku poolt, *kui see toimus tahtlikult või kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahaträhvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

4. Töötajate palgast (tulust) üksikisiku tulumaksu ebaõige kinnipidamise või kinni pidamata jätmise või kinnipeetud maksete mittetäieliku või mitteõigeaegse eelarvesse kandmise eest selleks kohustatud pädeva ametiisiku poolt, *kui see toimus tahtlikult või kui samasuguse tegevuse eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahaträhvi või arestiga või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

5. Maksuseaduse alusel kohustuslikul registreerimisel ebaõigete andmete või dokumentide esitamise, elu-, töö-, või tegutsemiskoha maksuhalduri eest varjamise või muu maksukorralduse seaduses sätestatud maksude tasumisest kõrvalehoidmise eest selleks kohustatud pädeva ametiisiku või füüsilise isiku poolt, *kui see toimus tahtlikult või kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust* [tekst pandud esiletõstmiseks kaldkirja], karistatakse rahaträhvi või aresti või vabadusekaotusega kuni kolme aastani.

6. Sama tegevuse eest isiku poolt, kellel on karistus käesoleva paragrahvi lõikes 1, 2, 3, 4 või 5 ettenähtud kuriteo eest, karistatakse vabadusekaotusega ühest kuni viie aastani.

7. Käesoleva paragrahvi lõikes 1, 2, 3, 4 või 5 ettenähtud tegevuse eest suures ulatuses karistatakse vabadusekaotusega kolmest kuni seitsme aastani.”

19. Kriminaalkoodeksi paragrahvis 148⁴, mis kehtis 20. juulist 1993, sätestatakse järgmist:

“Raamatupidamise ebarahuldav korraldamine

Majandusüksuste majandusalase, sealhulgas kaubandus- ja finantsalase tegevuse või vara kohta peetavat raamatupidamisarvestust ja aruandlust reguleerivates õigusaktides sätestatud nõuete rikkumise eest, kui selle tagajärjel pole võimalik õigesti kindlaks teha majandusüksuste tegevuse majanduslikke tulemusi, tulusid, kulusid, kasumit, kahjumit, võlgnevust, maksevõimet või vara suurust, karistatakse rahaträhviga või teataval ametikohal töötamise või teataval tegevusalal tegutsemise õiguse äravõtmisega või vabadusekaotusega kuni ühe aastani.”

20. Riigikohtu praktika kohaselt on nii, et kui maksude mittetasumine on tahtlik ja pidev, kohaldatakse paragrahvi 148¹ viimast sõnastust tegude suhtes, mis pandi toime enne selle jõustumispäeva, tingimusel et osa kuritegudest toimus pärast kõnealust päeva. Kriminaalvastutus tekib kahel teineteist välistaval alusel:

1) kui isik pani rikkumise toime tahtlikult või

2) kui isikut on varem samasuguse rikkumise eest halduskorras karistatud.

Paragrahvi 148¹ lõige 7 ei sätesta eraldi rikkumist, vaid üksnes täpsustab lõigetes 1–5 loetletud tegusid. Seega võib isiku paragrahvi 148¹ lõike 7 alusel süüdi mõista üksnes juhul, kui tema teod sisaldavad lõigetes 1–5 sätestatud rikkumisi. (Riigikohtu

kriminaalkolleegiumi 1997. aasta 8. aprilli otsus, Riigi Teataja III 1997, 14, 147, ja 1998. aasta 27. jaanuari otsus, Riigi Teataja III 1998, 10, 104).

Samuti leidis Riigikohus, et oma tuluallikate deklareerimise ja nõutavate maksude tasumise kohustuste kestev rikkumine kujutas endast vältavat kuritegelikku seisundit (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 1998. aasta 8. aprilli otsus, kohtuasi nr 3-1-1-50-98).

Riigikohus on jätnud jõusse süüdistatava süüdimõistmise kriminaalkodeksi paragrahvi 148⁴ alusel seoses raamatupidamise ebarahuldava korraldamisega ajavahemikul 1. jaanuari 1995–31. märts 1996 (Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 1998. aasta 31. märtsi otsus, kohtuasi nr 3-1-1-48-98).

ÕIGUSKÜSIMUSED

I. KONVENTSIOONI ARTIKLI 7 LÕIKE 1 VÄIDETAV RIKKUMINE

1.1. Kaebaja süüdimõistmine 13. jaanuaril 1995 jõustunud õigusnormi alusel

21. Kaebaja väitis, et tema süüdimõistmisega 13. jaanuaril 1995 jõustunud kriminaalõigusnormi alusel enne nimetatud kuupäeva toime pandud tegudes rikuti konventsiooni artikli 7 lõiget 1, mis kaitseb kriminaalõiguse tagasiulatava kohaldamise eest ja mis sätestab, et:

“Kedagi ei või süüdi tunnistada kuriteos – teos või tegevusetuses, mis selle toimepanemise ajal kehtinud siseriikliku või rahvusvahelise õiguse järgi ei olnud kuritegu. Samuti ei või kohaldada raskemat karistust kui kuriteo toimepanemise ajal ettenähtu.”

A. Osaliste väited

22. Kaebaja väitis, et kriminaalkaristust võis määrata enne 13. jaanuari 1995 toime pandud tegude suhtes üksnes juhul, kui asjaomase isiku suhtes oli varem kohaldatud halduskaristust sarnase õigusrikkumise eest. Teda aga ei olnud sellisel varem karistatud. Kestva õigusrikkumise mõiste kohaldamine ei saanud olla ülimuslik kriminaalõiguse tagasiulatava kohaldamise keelu suhtes.

23. Riik väitis, et süüdistuskokkuvõttes esitati selgelt teod, milles kaebajat süüdistati, ja nende õiguslik määratlus. Kaebaja süüdimõistmine kriminaalkodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 alusel oli kooskõlas õigusrikkumise toimepanemise ajal kehtinud kriminaalõigusnormidega ja kriminaalõigust ei kohaldatud tagasiulatavalt. Teod, milles kaebajat süüdistati, kujutasid endast kestvaid õigusrikkumisi, mis lõppesid 26. oktoobril 1995 ehk pärast asjakohase kriminaalõigusnormi jõustumist 13. jaanuaril 1995, mille kohaldamise tingimusteta eelduseks ei olnud varasem halduskaristus. Kohtud põhjendasid üksikasjalikult süütegude arvamist nende õigusnormide kohaldamisalasse. Kriminaalkodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 tõlgendamise ja kestva maksualase õigusrikkumise mõiste osas oli Riigikohus loonud järjekindla pretsedendiõiguse, mis oli avaldatud ja kõigile juurdepääsetav. Seega võis kaebaja ette näha, et tema tegudega kaasneb kriminaalvastutus. Kestva kuriteo mõiste on Eesti kriminaalõiguses laialdaselt tuntud ja seda on kasutatud aastaid. Seega ei toiminud siseriiklik kohus kaebajat süüdi mõistes ja kestva kuriteo mõistet kohaldades meelevaldselt ega vastuolus artikliga 7.

B. EIÕK hinnang

24. EIÕK tuleb meelde, et artiklis 7 sätestatud kaitsel, mis on õigusriigi põhimõtte lahutamatuks osaks, on konventsiooniga ettenähtud kaitsesüsteemis tähtis koht, nagu seda rõhutab asjaolu, et artikli 15 kohaselt ei ole lubatud sellest erandeid teha sõja ajal ega muus üldises hädaolukorras. Seda tuleb selle sisust ja eesmärgist lähtuvalt tõlgendada ja kohaldada nii, et oleksid tagatud toimiv kaitse meelevaldse vastutuselevõtmise, süüdimõistmise ja karistamise eest [vt 22. novembri 1995. aasta kohtuotsuseid asjades *S. W. vs. Ühendkuningriik* ja *C. R. vs. Ühendkuningriik* (vastavalt A-sari nr 335-B, lk 41–42, punkt 35 ja A-sari nr 335-C, lk 68–69, punkt 33)].

25. EIÕK loodud pretsedendiõiguse kohaselt ei piirdu konventsiooni artikkel 7 süüdistatava kahjuks kriminaalõiguse tagasiulatuva kohaldamise keelamisega: üldisemalt sisaldab see põhimõtet, et üksnes seadusega saab määratleda kuriteo ja ette näha karistuse (*nullum crimen, nulla poena sine lege*), ja põhimõtet, et kriminaalõigust ei tohi laiaulatuslikult tõlgendada süüdistatava kahjuks. Nendest põhimõtetest nähtub, et kuritegu peab olema õigusnormidega selgelt määratletud. See nõue on täidetud, kui isik saab asjakohase sätte sõnastusest aru, vajaduse korral kohtute sellele antud tõlgenduse abil, milliste tegude ja millise tegevusetuse eest on ta kriminaalkorras vastutav (vt ka 25. mai 1993. aasta kohtuotsust asjas *Kokkinakis vs. Kreeka*, A-sari nr 260-A, lk 22, punkt 52).

26. Algatuseks nendib EIÕK, et käesolev kohtuasi sarnaneb kohtuasjaga *Veeber vs. Eesti (nr 2)* (taotlus nr 45771/99, EIÕK 2003-I), milles ta tuvastas konventsiooni artikli 7 lõike 1 rikkumise. EIÕK peab käesoleva kohtuasja olude uurimisel silmas eespool kirjeldatud põhimõtete kohaldamist nimetatud kohtuasjas (vt eespool nimetatud kohtuasjas tehtud otsuse punkte 31–37).

27. Käesoleva kohtuasja osas märgib EIÕK, et kaebaja mõisteti süüdi kriminaalkoodeksi paragrahvi 148¹ lõike 7 alusel maksukuritegudes, mis pandi toime 1993. aasta aprillist 1995. aasta oktoobrini.

EIÕK nendib, et 13. jaanuaril 1995 jõustunud kriminaalõigusnormi kohaldamine ei ole käesolevas kohtuasjas vaatluse all. Küll aga tuleb kindlaks teha, kas õigusnormi kohaldamisega enne kõnealust kuupäeva toimepandud tegude suhtes rikuti konventsiooni artikliga 7 ette nähtud kaitset.

28. Seoses sellega tuleb EIÕK meelde, et tema ülesanne ei ole otsustada kaebaja kriminaalvastutuse üle, mis on eelkõige siseriiklike kohtute ülesanne, vaid hinnata, kas konventsiooni artikli 7 lõike 1 seisukohast kujutasid kaebaja teod nende toimepanemise ajal endast rikkumisi, mis on siseriiklikus õiguses määratletud piisavalt kättesaadavalt ja ettenähtavalt [vt kohtuotsust asjas *Streletz, Kessler ja Krenz vs. Saksamaa* (suurkoda), punkt 51, EIÕK 2001-II (taotlused nr 34044/96, 35532/97 ja 44801/98)].

29. EIÕK märgib, et kriminaalkoodeksi artikli 148¹ kohaselt oli maksudest kõrvalehoidumine rikkumine ka enne 13. jaanuari 1995 ja seda eeskätt aastatel 1993–1994, mil kaebaja pani toime osa süütegudest. Tollal kehtinud õigusnormid seadsid

kriminaalkorras süüdimõistmise eelduseks, et asjaomane isik on varem tunnistatud vastutavaks samasuguse rikkumise eest ja tema suhtes on kohaldatud halduskaristust.

Kriminaalkodeksi artikli 148¹ sõnastuses, mis jõustus 13. jaanuaril 1995, säilis varasem halduskaristus, kuid lisandus tahtluse tingimus. Need kaks tingimust olid teineteist välistavad, muutes isiku kriminaalkorras vastutavaks juhul, kui üks tingimustest on täidetud. Seega leidsid siseriiklikud kohtud kaebaja süüditunnistamisel kõnealuse paragrahvi alusel, et asjaolu, et tal ei olnud varasemat halduskaristust, ei takistanud tema süüdimõistmist kriminaalkorras.

Siiski kohaldasid siseriiklikud kohtud 1995. aastal jõustunud sõnastust kaebaja käitumise suhtes ka kahe eelnenud aasta osas, leides, et see oli osa kestvast kuritegevusest, mis vältas 1996. aasta oktoobrini.

30. EIÕK tuletab meelde, et määratluse järgi on “kestev õigusrikkumine” sedalaadi kuritegu, mis on toime pandud teatava aja vältel [vt kohtuotsust asjas *Ecer ja Zeyrek vs. Türki*, punkt 33, EIÕK 2001-II (taotlused nr 29295/95 ja 29363/95)]. EIÕK märgib, et kaebajat süüdistati ja ta mõisteti süüdi tahtlikus ja pidevas nõutavate maksude tasumatajätmises. Olgugi, et kaebaja tegevus algas enne nende õigusnormide jõustumispäeva, mille alusel ta süüdi mõisteti, kestis tema tegevus ka pärast kõnealust päeva.

31. EIÕK leiab, et kriminaalkodeksi paragrahvi 148¹ kohaselt enne selle muutmist 1995. aastal võis isiku võtta kriminaalkorras vastutusele maksudest kõrvalehoidumise eest üksnes juhul, “kui samasuguse rikkumise eest oli süüdlase suhtes kohaldatud halduskaristust”. Järelikult eeldas maksudest kõrvalehoidumise eest kriminaalkorras süüdimõistmine selle tingimuse täidetust.

Veel märgib EIÕK, et tegevus, milles kaebaja süüdi mõisteti, toimus enamikus enne 1995. aasta 13. jaanuari ja et kaebajale määratud karistuses, milleks oli neli aastat vabadusekaotust tingimisi katseajaga, võeti arvesse tema käitumist nii enne kui ka pärast nimetatud kuupäeva. Neid asjaolusid arvestades on ilmne, et siseriiklike kohtute lähenemisviis mõjutas ka karistuse raskust.

32. Riigi väite osas, et tulenevalt väljakujunenud kohtupraktikast paragrahvi 148¹ lõike 7 tõlgendamise ja kohaldamise vallas oli süüdimõistmise oht kaebajale ettenähtav, märgib EIÕK, et Riigikohtu otsused, millele riik viitas, tehti 8. aprillil 1997, 27. jaanuaril 1998 ja 8. aprillil 1998. Kaebaja esitatud kaebus käsitleb aga tema tegevust 1993. ja 1994. aastal. Tollal ei saanud kaebaja eeldada, et oma tegevuse esmakordsel ilmsikstulekul riskib ta kriminaalkorras süüdimõistmisega, arvestades kõnealusel ajal kehtinud kriminaalõigusnorme.

33. Lähtudes eespool esitatust, leiab EIÕK, et siseriiklikud võimuorganid kohaldasid 1995. aastal jõustunud õigusnormi tagasiulatuvalt käitumise suhtes, mis varem ei olnud kuritegu.

34. Järelikult on konventsiooni artikli 7 lõiget 1 rikutud.

1.2. Kaebaja süüdimõistmine 20. juulil 1993 jõustunud õigusnormi alusel

35. Kaebaja kaebas, et tema süüdimõistmisel kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴, mis olid jõustunud 20. juulil 1993, kohases õigusrikkumises olid siseriiklikud kohtud kõnealus õigusnormi tagasiulatavalt kohaldanud tegude suhtes, mis pandi toime enne seda kuupäeva.

A. Osaliste väited

36. Kaebaja väitis, et teda ei saanud kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ alusel vastutusele võtta selle jõustumisele, mis toimus 20. juulil 1993, eelnenud ajavahemiku suhtes. Kestva õigusrikkumise mõiste kohaldamine võimaldas kohtutel kõrvale hoida konventsiooni artikli 7 kohasest kriminaalõiguse tagasiulatava kohaldamise keelust.

37. Riik väitis, et konventsiooni artikli 7 ei ole rikutud. Kuigi kaebaja äriühingul puudus igasugune raamatupidamine alates 5. maist 1993, kestis selline olukord ka pärast kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ jõustumist 20. juulil 1993. Pealegi oli kaebaja kohustatud teostama nõuetekohast raamatupidamist ka enne seda kuupäeva vastavalt valitsuse 1990. aasta 6. juuli seadlusele.

Lisaks sellele väideti, et käesolev kohtuasi erines eespool nimetatud kohtuasjast *Veeber vs. Eesti (nr 2)*, kuna enamik kaebaja tegudest toimus pärast 20. juulit 1993, millest alates võis kaebaja kriminaalkaristuse ohtu selgelt ette näha.

Samuti viitas riik Riigikohtu praktikale asjakohaste õigusnormide ja kestva kuriteo mõiste kohaldamise ja tõlgendamise vallas.

B. EIÕK hinnang

38. EIÕK märgib, et kaebaja mõisteti kriminaalkoodeksi paragrahvi 148⁴ alusel süüdi selles, et ta korraldas raamatupidamist ebarahuldavalt oma äriühingus, mis tegutses 5. maist 1993 1. oktoobrini 1993.

EIÕK nendib, et valitsuse 1990. aasta 6. juuli seadluse kohaselt oli kaebaja kohustatud tagama oma äriühingus nõuetekohase raamatupidamise äriühingu kogu tegutsemisaja vältel (vt punkti 11 eespool). Siiski kehtestati kriminaalvastutus asjakohaste eeskirjade rikkumise eest alles 20. juulil 1993, mil jõustus kriminaalkoodeksi 148⁴.

Selle kriminaalõigusnormi kohaldamisel kaebaja käitumise suhtes asjakohase kuupäeva eelse aja osas leidsid siseriiklikud kohtud, et see käitumine oli osa kehvast õigusrikkumisest, mis vältas ka pärast seda kuupäeva.

39. Kuigi on tõsi, et kaebaja tegevus oli enamjaolt seotud 1993. aasta 20. juuli järgse ajaga, ei ole selle ajavahemiku pikkus, mille suhtes õigusnormi kohaldati tagasiulatavalt, määravaks teguriks otsustades, kas konventsiooni artikliga 7 tagatud kaitset on austatud.

40. Lõpetuseks märgib EIÕK, et kohtupraktika, millele riik viitab, on seotud 1997. ja 1998. aastaga, samas kui kaebaja esitatud kaebus käsitleb olukorda enne 20. juulit 1993. Raamatupidamise ebarahuldava korraldamise eest kriminaalvastutust

kehtestava õigusnormi puudumisel ei saanud kaebaja ette näha, et teda võidakse kõnealusele kuupäevale eelnenud tegevuse eest karistada kriminaalkorras.

41. Nendel asjaoludel leiab EIÕK, et siseriiklikud kohtud kohaldasid 1993. aastal jõustunud õigusnormi tagasiulatavalt käitumise suhtes, mis varem ei olnud kuritegu.

42. Järelikult on konventsiooni artikli 7 lõiget 1 rikutud.

II. KONVENTSIOONI ARTIKLI 41 KOHALDAMINE

43. Konventsiooni artiklis 41 sätestatakse:

“Kui kohus leiab, et konventsiooni või selle protokolle on rikutud, ja kui kõrge lepinguosalise siseriiklik õigus võimaldab üksnes osalist hüvitamist, võib kohus vajadusel määrata kahjustatud isikule õiglase hüvituse.”

A. Rahaline kahju

44. Kaebaja väitis, et tema süüdimõistmisel oli temalt maksuhaldurite kasuks ebaõiglaselt välja mõistetud 1 596 618,42 Eesti krooni. Ta nõudis 92 280 Eesti krooni hüvitamist, mille ta oli juba tasunud halduritele.

45. Riik vaidlustas selle nõude.

46. EIÕK tuletab meelde, et ta määrab rahalise hüvitise artikli 41 alusel üksnes juhul, kui ta on veendunud, et tegelikult põhjustas väidetava kahju tema tuvastatud rikkumine. EIÕK märgib, et kaebaja nõue on seotud tema kohustusega tasuda maksuvõlg, mis tulenes asjakohastest maksualasest õigusnormidest. Kuigi korralduse tasuda nõutavad maksud andis kriminaalkohus, oli see kaebajale määratud tingimisi katseajaga karistusest lahus ja sellega ei määratud ühtegi lisamakset ega trahvi (vt punkti 11 eespool).

Kuna rahalise kahju eest nõutavate summade ja konventsiooni artikli 7 lõike 1 rikkumise vahel ei ole põhjuslikku seost, jätab EIÕK kaebaja nõude käesolevas punktis rahuldamata [vt eespool osutatud kohtuotsust asjas *Veeber vs. Eesti (nr 2)*, punkt 42].

B. Mittevaraline kahju

47. Kaebaja nõudis 50 000 Eesti krooni (umbes 3196 eurot) vaimse kannatuse ja tööpäevade kaotamise eest, mille põhjustasid kriminaalmenetlus ja tema süüdimõistmine.

48. Riik väitis, et rikkumise tuvastamine on iseenesest piisav õiglane hüvitus. Valikuvõimalusena palusid nad EIÕKl välja mõista summa, mis ei üle 2000 eurot.

49. EIÕK leiab, et kaebaja kannatas vaimselt ja et seda ei saa hüvitada üksnes rikkumise tuvastamisega. Õiglastel alustel mõistab EIÕK kaebaja kasuks välja 3000 eurot mittevaralise kahju eest.

C. Kulud

50. Kaebaja taotles 23 600 Eesti krooni (1508,31 eurot) hüvitamist, mille ta oli maksnud õigusabi eest siseriiklikes kohtutes ja EIÕKS toimunud menetluse raames.

51. Riik seadis kahtluse alla, kas see summa kajastab kaebaja advokaadi tehtud töö tegelikku mahtu, ja pidas nõuet liiga suureks. Riik palus EIÕKI määrata mõistlik summa.

52. EIÕK leiab, et kaebaja on summa nõuetekohaselt dokumenteerinud, ja mõistab selle täies ulatuses välja.

D. Viivis

53. EIÕK leiab, et viivis peaks põhinema Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääral, mida tuleks suurendada kolme protsendi võrra.

SELLEST LÄHTUVALT EIÕK:

1) *leiab*, et konventsiooni artikli 7 lõiget 1 on rikutud sellega, et 13. jaanuaril 1995 jõustunud kriminaalõigusnormi on kohaldatud tagasiulatuvalt;

2) *leiab*, et konventsiooni artikli 7 lõiget 1 on rikutud sellega, et 20. juulil 1993 jõustunud kriminaalõigusnormi on kohaldatud tagasiulatuvalt;

3) *leiab*, et:

a) *kostjariik peab kaebajale kolme kuu jooksul pärast konventsiooni artikli 44 lõike 2 kohast kohtuotsuse lõplikuks muutumist tasuma kaebajale järgmised summad, mis arvestatakse ümber kostjariigi vääringusse maksmispäeval kehtiva kursi alusel:*

i) 3000 eurot (kolm tuhat eurot) mittevahalise kahju eest,

ii) 1508,31 eurot (üks tuhat viissada kaheksa eurot ja kolmkümmend üks senti) kulude eest,

iii) võimalikud maksud, mida võidakse võtta;

b) *eespool nimetatud kolmekuulise tähtaja lõpu ja tasumise vahelise aja eest tuleb eespool nimetatud summadelt maksta lihtviivist määrat järgi, mis vastab viivise arvestamise ajal kehtivale Euroopa Keskpanga laenuintressi piirmääradele, suurendatuna kolme protsendi võrra;*

4) *jätab rahuldamatat ülejäänud osa kaebaja nõudest õiglase hüvituse saamiseks.*

Koostatud inglise keeles ja tehtud teatavaks kirjalikult 10. veebruaril 2004 EIÕK reeglendi 77. reegli punktide 2 ja 3 kohaselt.

Michael O'Boyle
sekretär

Nicolas Bratza
esimees